

otoriteyi ihlâl edecek davranışlardan da geri durmadı ve şahsî servetini arttırmak için devlet aleyhine de olsa önüne çıkan fırsatları değerlendirmekten çekinmedi. Bu arada menfaatlerini korumak için Osmanlı Devleti'ne karşı bedevilerle iş birliği yaptı. Bu davranışları sebebiyle bir süre sonra Şam valiliği ve hac emirliğinden azledildi. 1757 yılı Ocak ayında kendisine, valiliği Halep Valisi Râgıb Mehmed Paşa'ya terketmesi emri verildi. Ancak Esad Paşa azline tepki göstererek görevden alınmasını engellemek için birtakım entrikalara girişti; Şam'da çatışmalara sebebiyet verdiği gibi hapishanelerdeki bütün mahkûmları da serbest bıraktı. Bununla birlikte azil emrine uymak zorunda kaldı ve 21 Ocak 1757'de Halep valiliğine tayin edildi. 25 Eylül 1757 tarihinde Sivas valiliğine getirilip yine aynı yıl Rusçuk'a sürüldü.

Esad Paşa'nın önce Sivas'a, ardından Rusçuk'a sürgüne gönderilmesi, 1757

Azmzâde Esad ve Azmzâde Süleyman paşaların Hama ve Humus'taki mallarına dair 1157 (1744) tarihli bir hüküm (BA, Cevdet-Dahiliye, nr. 9963)

yılı Eylülünde meydana gelen, padişahın kız kardeşi de dahil 20.000 hacının ölümlüyle sonuçlanan bedevî saldırısı ile ilgili görünmektedir. Nitekim Rusçuk'a gitmek üzere Ankara'ya gelen Esad Paşa burada idam edildi; başı İstanbul'a götürülüp Tunusbağı'ndaki mezarlığa gömüldü. Geride bıraktığı serveti ise daha sonraki yıllarda Osmanlı Devleti'ni bir hayli meşgul etmiştir.

Soyu halen devam eden Esad Paşa Marretünnu'mân, Hama ve Hân-ı Şeyhun'da büyük su havuzları ile hamamlar yaptırmış, Hama'da hükümet konağı, Hicaz yolunda su havuzları ve kuleler inşa ettirmiştir. Şam'da camileri, medreseleri, yolları ve kanalları tamir ettirip hanlar ve hamamlar yaptıran Esad Paşa, Mekte ve Medine'de de bazı hayır eserleri meydana getirmiştir. Şam'da yaptırdığı köşkü bugün müze olarak kullanılmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, Ali Emîri, I. Abdülhamid, nr. 97, 375, 1408, 1420, 1421; BA, Cevdet-Dahiliye, nr. 9963; Şem'dânizâde, *Mürî't-tevârîh* (Aktepe), II, 11, 13-14, 18; Ayvansarayî, *Vefeyât-ı Selâtin*, s. 51; Murâdî, *Silkü'd-düer*, III, 97; *Sicill-i Os-mânî*, s. 333; Abdülkâdir el-Azm, *el-Üsretü'l-'Azmiyye*, Dimaşk 1960; Abdülkerim Refk, *The Province of Damascus 1723-1783*, Beyrut 1966, s. 161, 201, 203, 206; P. M. Holt, *Egypt and the Fertile Creseent 1516-1922*, London 1966, s. 70, 107, 310; M. Abdülâtif el-Ferfür, *A'lâmü Dimaşk*, Dimaşk 1967, s. 257; K. K. Barbir, *Ottoman Rule in Damascus 1708-1758*, Princeton 1980, s. 58; Shimon Shamir, "As'ad Pas-ha al-'Azim and Ottoman Rule in Damascus (1743-1758)", *BSOAS*, XXVI (1963), s. 1-28; Ali Karaca, "Azmzâdeler", *DA*, IV, 350.

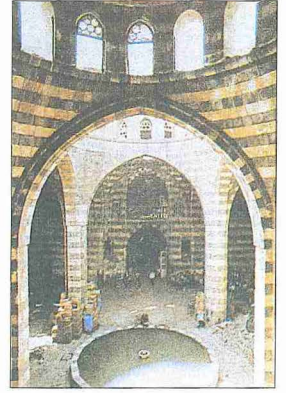
ALİ KARACA

ESAD PAŞA HANI

Şam'da XVIII. yüzyılda yapılan bir Osmanlı hanı.

Şam Valisi Azmzâde Esad Paşa tarafından yaptırılan hanın inşasına 1165 Zilkadesinde (Eylül 1752) başlanmış, kapısı üstündeki kitâbeye göre 1166'da (1753) tamamlanmıştır. Bununla birlikte hanın 1163'te (1750) yapıldığı da ileri sürülmüştür (Ekrem Hasan el-Ulebî, s. 478). Emeviyye Camii'nin güneyinde yer alan yapı Şam'ın en büyük ve en ünlü hanı olarak tanınmıştır. Bir tarafından Hamidiye Medresesi ile Bizüriyye Hamamı'na bitişiktir.

İki katlı olan hanın ortasındaki kare avlu, dört pâyeye dayanan kemerlerin taşıdığı dokuz kubbe ile örtülmüştür.

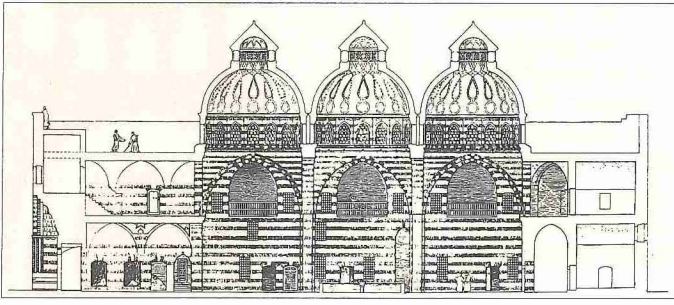
Esad Paşa Hanı'nda Orta mekânın içinden bir görünüş - Şam / Suriye

Bunlardan ortadakinin altında büyük bir şadırvan-havuz bulunmaktadır. Han çok itinalı bir işçilikle ve Suriye binalarının çoğunda rastlanan ablak tekniğiyle, siyah-beyaz renkte düzgün yontulmuş taş sıralarıyla yapılmıştır. Pencerelessi kubbe kasnakları ve kubbelerin iç yüzeyleriyle bunların ortalarındaki fenerler de zengin surette bezenmiştir.

Hanın iç tarafında çeşitli gözler bulunduğu gibi dışı da dükkân hücreleri vardır. İç avluya tonozlu bir ana dehlizden girilir. Bunun solunda küçük bir mes-cid yerleştirilmiş olup yanında ise içinde iki sanduka olan bir türbe yer alır. Hanı mimari bakımdan etraflı şekilde inceleyen Wulzinger ile Watzinger'e göre yapı inşa edilmeden önce var olan ve Bâyezîd b. Amr'a ait olduğu söylenen bu türbe binanın içine alınarak korunmuştur.

Giriş dehlizinin iki tarafındaki merdivenlerden çıkılan üst kat daha munta-zam planlı olup hemen hemen hepsi aynı ölçülerdeki odaların önlerinde pâyeli galeriler uzanmaktadır. Ortadaki dokuz kubbeli avluyu adı geçen araştırmacılar "Yakındoğu'nun en etkileyici mekânı" olarak tarif ederler. Harap halde ve iki kubbesi çökmüş durumda olmasına rağmen Şam esnafı burada Cemal Paşa için 1918'de bir kabul töreni yapmıştı. Esad Paşa Hanı'nın orta kısmı dokuz kubbe-siyle Osmanlı döneminin bedestenleri-nin planına tam bir uygunluk göstermektedir. Yıkılan Konya ile Kayseri ve Galata bedestenleri bu tipin başlıca örnekleriydi. Esad Paşa Hanı, ayrıntılarda yerli mimari özelliklere sahip olmakla beraber, Osmanlı bedestenleri geleneğini sürdüren bir eser olarak yapıldığı tarih bakımından da bedestenlerin so-nuncusunu teşkil etmektedir.

Bizüriyye Çarşısı'nın esnafı tarafından ambar olarak kullanılan han 1980'li yıllarda boşaltılarak turistik otel yapılmak

Esad Paşa
Hanı'nın
boyuna kesiti
(Wulzinger-
Watzinger,
şekil 15)

üzere restorasyonuna başlanmıştı, ancak restorasyonu henüz tamamlanmamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Nu'mân Kasâtîlî, *er-Rauzatü'l-gannâ³ ft Dimaşki'l-feyhâ³*, Beyrut 1296/1879, s. 110; K. Baedeker, *Palästina und Syrien*, Leipzig 1891, s. 320; a.e. (Fr. trc. *Palestine et Syrie*), Leipzig 1906, s. 299-300; K. Wulzinger — C. Watzinger, *Damaskus-Die islamische Stadt*, Berlin-Leipzig 1924, s. 81-86; Ekrem Hasan el-Ulebi, *Hişatü Dimaşk*, Dimaşk 1410/1989, s. 477-479; Abdullah Manaz, *Suriye'nin Başkentü Şam'da Türk Dönemi Eserleri*, Ankara 1992, tarihî resim, nr. 4.

SEMAVİ EVİNCE

ESAD YANYAVİ

(bk. YANYALI ESAD EFENDİ).

ES'AD b. ZÜRÂRE

(أسعد بن زرارة)

Ebü Ümâme Es'ad b. Zürâre
b. Udes el-Ensârî
(ö. 1/623)

Medineliler'den
İslâmiyet'i ilk kabul eden kişi.

Hazrec kabilesinin Neccâr oğullarındandır. Kardeşi Sa'd b. Zürâre de sahâbîdir. Zekvân b. Abdükays ile birlikte, müşriklerin ileri gelenlerinden Utbe b. Rebîa ile görüşmek üzere Mekke'ye gittiklerinde Hz. Peygamber'le tanıştılar. Resül-i Ekrem'in onlara İslâmiyet hakkında bilgi vermesi ve Kur'an'dan bazı âyetler okuması üzerine Es'ad ve Zekvân müslüman oldular ve Utbe ile görüşmekten vazgeçerek Medine'ye döndüler. Hicretten üç yıl önce meydana gelen bu olaydan sonra iki sahâbî Medineliler'e İslâmiyet'i tanıtmaya başladılar. İbn İshak, Es'ad b. Zürâre'nin Akabe'de Hz. Peygamber'le buluşan Hazrecî altı kişilik grupla birlikte müslüman olduğunu kaydetmektedir. Birinci ve İkinci Akabe biatlarında hazır bulunan Es'ad b. Zürâre, İkinci Akabe Biatı'nda grubun en genci olarak ilk biat eden sahâbî oldu. Abdüleşhel oğullarına göre ise

ilk biat eden kişi Ebü'l-Heysem Mâlik b. Teyyihan'dır. Hz. Peygamber Es'ad'ı Neccâr oğullarının temsilcisi (nakib) olarak reis tayin etti. Geceleyin gerçekleşen bu buluşmada Es'ad b. Zürâre Hz. Peygamber'in elini tutarak orada bulunanlara, "Ey insanlar! Muhammed'e ne üzerine biat ettiğinizi biliyor musunuz? Siz Arap'la, Acem'le, cin ve insle İslâm'a davet uğrunda savaşmak üzere biat ediyorsunuz" dedi. Oradakilerin savaşanla savaşacaklarını, barış isteyenle barış yapacaklarını söylemeleri üzerine Es'ad b. Zürâre Hz. Peygamber'den kendisine hangi şartlarla biat edeceklerini açıklamasını istedi. Resül-i Ekrem de Allah'tan başka ilâh olmadığına ve kendisinin Allah'ın elçisi olduğuna inanmalarını, namaz kılıp zekât vermelerini, kendisini dinleyip itaat etmelerini, işi ehline vermelerini, şahıslarını ve ailelerini korudukları gibi kendisini de korumak üzere biat etmelerini istedi. Onlar da kabul ettiler.

Es'ad b. Zürâre, Medine'de ilk müslüman arkadaşlarıyla başladığı İslâm'ı yayma faaliyetlerine daha sonra Mus'ab b. Umeyr'le devam etmiş, bunun sonucunda Medineliler'in ileri gelenlerinden Üseyd b. Hudayr ile Es'ad'ın halasının oğlu Sa'd b. Muâz'ın da aralarında bulunduğu birçok kimse müslüman olmuştur. Kabilelerinin reisleri olan bu kişilerin gayretleriyle dördü dışında Medine'de İslâmiyet'in girmediği ev kalmamıştır.

Hicretten önce Es'ad b. Zürâre, Medine'de inşa ettiği bir mescidde beş vakit namazla birlikte cuma namazlarını da kıldırılmıştır. Medine'de ilk cuma namazını onun kıldırıldığı ve bu namazda kırk kişinin hazır bulunduğu bilinmektedir. İlk cuma namazını hiç unutmayan Kâ'b b. Mâlik gibi Medineli bazı sahâbîler, Es'ad b. Zürâre'nin ölümünden sonra da cuma ezanını duyduklarında onu hatırlayıp kendisine dua ederlerdi (Ebü Dâvüd, "Şalât", 210). Medine'ye görevli olarak gidişinden sonra Mus'ab b. Umeyr de Hz. Peygamber'in emriyle bu mescidde

namaz kıldırılmış, Mus'ab'ın bulunmadığı zamanlarda Es'ad b. Zürâre onun yerine bu görevi ifa etmiştir. Medine'ye hicretinde Hz. Peygamber'in de bu mescidde namaz kıldığı ve kendi mescidini burada inşa ettirdiği nakledilmektedir.

Es'ad b. Zürâre, Hz. Peygamber'in Medine'ye hicretinden kısa bir süre sonra difteri (zebha, zibha) veya kızıl (şevke) hastalığına yakalandı. Bir rivayete göre bizzat Hz. Peygamber iki defa boğazını dağıladı. Es'ad'ın hastalığı sırasında yahudilerin, "Eğer Muhammed peygamberse arkadaşını iyileştirir" demeleri üzerine Resül-i Ekrem ona doğrudan fayda veya zarar veremeyeceğini söyleyerek (*Müşned*, IV, 138) kendisinde insan üstü bir güç bulunmadığını belirtmiş oldu. Yakalandığı hastalıktan kurtulamayan Es'ad b. Zürâre, hicretin birinci yılı şevval ayında (Nisan 623) Mescid-i Nebevî inşa halinde iken vefat etti. Ölümü sırasında yanında bulunan Hz. Peygamber cenazesini yıkayıp kefenledi, namazını kıldırdı ve cenazesinin önünde kabre kadar yürüdü. Es'ad hicretten sonra ilk ölen, cenaze namazı Hz. Peygamber tarafından ilk kıldırılan ve ensardan Bakî' Mezarlığına ilk defnedilen sahâbîdir. Bakî' Mezarlığı'na muhâcirlerden ilk gömülen kişinin ise Osman b. Maz'un olduğu bilinmektedir. Es'ad b. Zürâre'nin ölümü üzerine Neccâr oğulları Hz. Peygamber'e gelerek kendilerine yeni bir temsilci tayin etmesini istedikleri zaman Resül-i Ekrem, "Sizler benim dayılarınımsınız, sizin nakibiniz benim" diyerek onları sevindirdi.

Erkek çocuğu olmayan Es'ad b. Zürâre ölümünden önce Keşşe, Habîbe ve Füre'y'a adlı kızlarını Hz. Peygamber'e emanet etmiş, Resül-i Ekrem de bunları kendi aileleri yanında yetiştirerek evlendirmiştir. Hz. Peygamber hayatta iken Habîbe'den doğan Ebü Ümâme Es'ad b. Sehl b. Hu-neyf'e dedesinin adı ve künyesi verildi.

Es'ad b. Zürâre'nin Hz. Peygamber'in kâtiplerinden olduğu ileri sürülmüşse de bu iddianın güvenilebilir bir dayanağı yoktur.

BİBLİYOGRAFYA :

Müşned, IV, 138; Ebü Dâvüd, "Şalât", 210; İbn Hişâm, *es-Sire*, II, 86, 88, 89, 100, 121, 122, 138, 153, 154; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 608-612; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, I, 82-84; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, I, 86-87; Zehebî, *A'lamü'n-nübelâ*, I, 299-304; İbn Hacer, *el-İşâbe*, I, 34-35; a.mlf., *Tehzibü't-Tehzib*, I, 263-265; Köksal, *İslâm Tarihi* (Medine), I, 148-150; M. Mustafa el-Azamî, *Küttübü'n-nebî*, Riyad 1401/1981, s. 32-33; Yusuf Abbas Hashmî, "A Note On As'ad b. Zurarah", *JPHS*, XII/3 (1964), s. 221-227.

İSMAİL HAKKI ÜNAL